

UN ARTISTA DESCONEGUT I UNA OBRA SEVA

(DIONÍS VERGONYÓS)

Una de les peces que decoren el museu diocesà de Tarragona, i que faria honor a qualsevol museu, és la lauda sepulcral de l'arquebisbe Herèdia.

És una llauna de bronze, de 235 X 116 centímetres, composta de setze peces, d'uns 15 cm. d'ample cada una, que havien estat soldades amb argent, segons sembla poder-se afirmar d'algunes miques que en resten als caires de la soldadura. Només es conserven tres petits espais soldats encara. Aquesta llauna era posada sobre fusta; la fusta va pollar-se i amb l'intens trepig les soldadures es trencaren; les planxes s'alçaren, els transeünts hi trabucaren i àdhuc alçaren i destruïren un tros de planxa, no se sap quan, la qual cosa induí el Capítol a llevar-la i conduir-la al Museu on no perillaria la seva conservació i on podria ésser admirada en la seva bellesa artística. Aquesta translació tingué lloc l'any 1930.

Sembla haver estat objecte, almenys, de dues reparacions; la primera és indicada per forats esparsos, que subjectarien la llauna a la fusta en alguns llocs; i la segona per una línia de forats a la vora de cadascun dels setze trossos de llauna, en els quals havien posat visos per subjectar bé a la fusta les llaunes desoldades.

Encara que de bronze, s'ha desdibuixat molt pel fregadís dels peus en passar pel seu damunt; però hom podria reconstruir quasi totalment el seu dibuix en les parts esborrades. La fotografia que presentem a fig. 1, és feta omplint de blanc d'Espanya les línies del dibuix, car altrament no quedava en ella quasi res visible o no érem prou experts per a verificar-la.

Al centre de la lauda, sota artístic dossier, és representat l'arquebisbe vestit de pontifical, les mans entrecreuades, sota les quals passa el bàcul. A la part superior hi ha les tres virtuts

Fe, Caritat i Esperança, dintre sengles compartiments gòtics sobrecelats amb florits pinacles.

La Fe, a la dreta, és representada per un robust baró lleugerament cobert per una ampla banda que pel seu darrera s'arrossega folgadoament per terra, i té un calze amb l'hòstia a les mans.

La Caritat, entremig de la Fe i l'Esperança, és representada per una matrona que sosté un cor radiant amb la dreta i amb l'altra mà aguanta un infantó, que popa. A destra té un altre infant que, de peus a terra, es recolza en ella. Està disposada com si estigués darrera la barana d'un balcó que exorna el dossier de l'arquebisbe. És molt esborrada aquesta figura. Només pot hom fer-se'n càrrec a vista de l'original.

L'Esperança és una matrona amb folgades vestidures que té la mà dreta sobre el pit i amb l'esquerra sosté una àncora.

Al costat dret de l'arquebisbe hi ha la Temperança i la Justícia; i la Prudència i la Fortalesa, a l'esquerra. La Temperança té un gerro a la mà dreta i una copa a l'esquerra, amb un llaüt als peus. La Justícia té les balances, però la figura és incompleta per mancar-hi un tros de llauna. La Prudència vesteix una mena de casulla i té una serp a la mà dreta i un espill a l'esquerra. La Fortalesa, vestida a l'estil de Minerva, sense demostrar cap esforç, fa dos bocins d'una gran columna.

A la part inferior, sota els peus de l'arquebisbe hi ha una llegenda que, suplertes les lletres esborrades i desconnectats els nexes, diu:

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI DOMINO GONSALVO
 ECCLESIAE SANCTAE TARRACONENSIS ARCHIEPISCOPO EX HER-
 EDIORUM GENTE CLARISSIMA ORTO DEVOTISSIMO PIENTISSIMO
 LAVRENTIUS EPISCOPVS NICOPOLITANVS
 BENEFACTORI OPTIMO PRAESULI INCOMPARABILI DEFVNC-
 TO XI KALENDAS DECEMBRIS ANNI MCCCCXI CVIVS
 CIRCA LIMEN RECONDITA OSSA QUIESCUNT.

A cada costat de la inscripció hi ha, sostingut per dos àngels, l'escut de l'arquebisbe que consisteix en cinc castells posats, en faixa: dos, un, dos. En canvi, en el cor i a les portes de la Seu, estan posats també en faixa, però: un, tres, un.

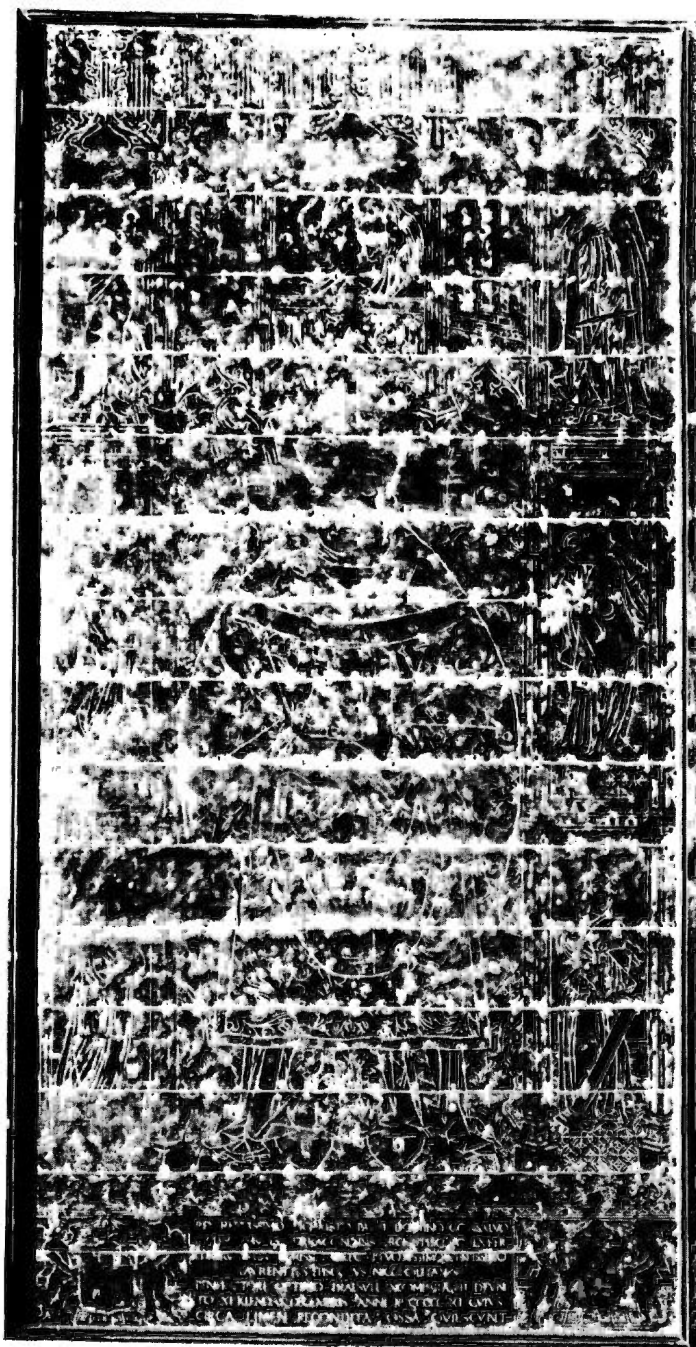
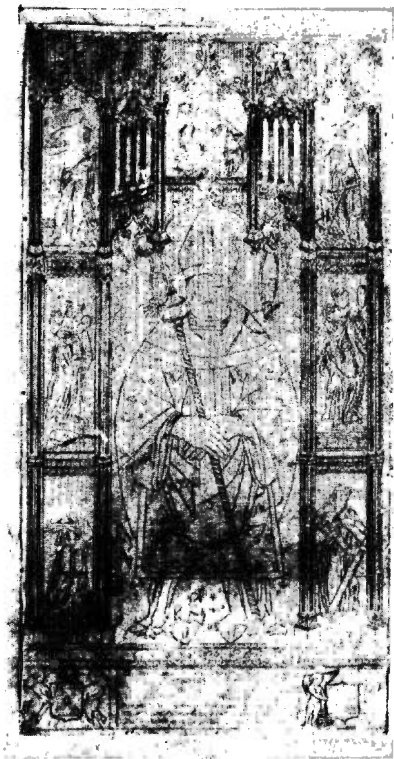

Fig. 1. — Lauda sepulcral de l'arquebisbe Heredia.

Fotografia. — Clixé: Arxiu d'Arqueologia catalana

Lauda sepulcral
de l'arquebisbe Heredia.

(Dibuix de conjunt i d'un detall).

Fig. 2

Fig. 3

Hom veu en aquesta obra un gros artista de vigorosa empenya, educat en el gòtic flamejant però mogut per les inquietuds renaixentistes que s'estenien per tota l'Europa, com ens ho demostren les columnes salomòniques acoblades amb els pilars d'arestes múltiples i la llegenda amb els tipus clàssics ja consagrats pel Renaixement. Aquest artista, digne de figurar entre els primers de la terra, era Dionís Vergonyós, mestre buidador, de la Selva del Camp.

En les actes capitulars de la Seu de Tarragona hom troba diverses notes sobre la llauna del vas; però una tan solament n'hem trobat que certifiqui a qui anaven destinats el vas i la llauna i qui era l'artista executor de tan bella obra. Diu així:

“Super esmena petita pro parte de Vergonyoz de Silva ex illo preu fet cum eo facto ex launa posita supra vaso sive sepultura Rmi. Dni. Gondissalvi de Heredia bone memorie archiepiscopi Tarracone intus ante portale sedis: determinarunt pro nunch minime fieri dicta esmena sed in aliis laboribus factis seu fiendis recognoscetur”¹.

Segons aquesta acta, l'artista demana al Capítol una esmena al preu fet de la llauna posada sobre el vas de l'arquebisbe Gonçal d'Herèdia, situat dintre i davant el portal de la Seu. L'esmena que demana no és pas d'execució del projecte, que, segons clarament es desprèn de la mateixa acta, ja era executat, sinó de major retribució per l'obra feliçment realitzada. Així es dedueix de la determinació capitular en dir-li que tracte és tracte, ara per ara; però que l'esmena li serà reconeguda en altres labors per ell fetes o faedores.

És una mica anormal que passada mitja centúria del traspass de l'arquebisbe Herèdia el Capítol es captingués de la seva lauda. Ho atribuïm al fet que es devia trigar per causes que no hem estudiat, a executar les seves disposicions testamentàries, segons es desprèn que el 1551 encara no eren fetes les portes coronades amb els seus escuts, una de les obres més reeixides en la seva classe. En aquesta obra també hi treballà el nostre artista, mestre Dionís Vergonyós: En l'acta capitular de 14 de juliol de 1551 hom llegeix: “In facto de les portes del portal major que se prepara per letra y scrigué lo canonge Forana (?) si aparia que vingúes mestre Carbonell de Barcelona. Fonch de-

¹ Arxiu del Capítol, Acta capitular de 15 de novembre de 1560.

terminat que pus era así en Barçalona y sàpia lo que si devia comunicar al mestre Vergonyós de la Selva que ves lo dit mestra Carbonell que venint así. I per lo que porien costar los dox de dites portes, a quin cost estarian.”

Mestre Vergonyós també feia campanes. El 17 de febrer de 1561 es comprometé amb el Capítol de Tarragona a buidar una campana a tota perfecció, compromentent-se a tornar-la a buidar a les seves pròpies despeses sempre que no fos perfecta a voluntat del Capítol².

El 1578 fou exposat en capítol que s'havia trencat una campana “dicta lo seny mitjà” i al mateix temps fou proposat si plauria als senyors capitulars que les campanes del sostre superior fossin col·locades a les finestres per tal que poguessin sentir-se millor; i determinaren que la campana fosa no fos tocada i que hom fes venir En Vergonyós a refer-la³.

També feia peces d'artilleria. L'obra del mestre buidador, Dionís Vergonyós, que més el tingué relacionat amb el Capítol de la Seu de Tarragona va ésser la peça d'artilleria. Una peça d'artilleria d'aquell temps, igualment que una campana, era una veritable obra d'art; però, per bé que podem presentar força documentació d'aquesta obra, malauradament no podem admirar l'artista en ella, com hem fet amb la llauna del vas de l'arquebisbe Herèdia.

Ens diu l'historiador dels arquebisbes de Tarragona, el

² “Honorabilis Dionisius Vergonyoz buydator ville de Silva super exhoneratione cuiusdam campane stipulatione solempni imposse infrascripti notarii facta promisit Rdo. Capitulo Sedis Tarracone, quod casu quo non exhoneraverit dictam campanam et exhonerata non fuerit cum perfectione qua decet ad voluntatem dicti Capituli, quod illam et eandem campanam iterum atque iterum exoneraverit sive refecerit donech fuerit ad voluntatem Capituli exhonerata et cum perfectione qua decet ad suas omnimodas expensas. Et pro hiis. etc.” (Act. cap., 17 febrer 1561.)

³ Sobre l'altre punt feren comissió al síndic, hospitaler i fabricquer que consultessin persones expertes que mirassin si les predites campanes es podien posar i romandre sense danyar les finestres (Act. cap., fol. 97). Pocs dies després fou proposat que totes les campanes fossin col·locades a les finestres, i acordaren el mateix: que fos consultat (Act. cap., fol. 105). En el capítol de 9 de setembre de 1578, l'ardiaca Gilí explicà “se et alios commissarios assendisse ad ecclesie penaculum, sive campanar, una cum duobus domorum magistris qui retulerunt eis cum securitate posse amponi et manere campanas tectus superioris in fenestris eiusdem campanarii; quorum alter obtulit se predicta facere pro XXXX ducatis et se daturum pro lignis que dictas campanas sustinent XXV libras”. Determinaren sospesar més la cosa (Act. cap. 1578, fol. 110). Aquesta trista realitat d'esventrar els finestres del campanar no tingué lloc fins a l'any 1777 (Act. cap., pàgs. 681, 689).

canonge Blanch⁴, que l'arquebisbe Pere de Cardona "als 19 de mars del any 1525 dona a Sta. Tecla i a la iglesia dos pesas de artilleria de bronze, las quals vol que's guarden en Tarragona per a defensa de la ciutat i que no pugan exir de ella sinó es per a defensar las vilas que son del patrimoni de la Iglesia".

El 20 de juny de 1552, els còsols demanaren al Capítol on volia que fossin posats els trossos de les dues peces d'artilleria trencades i determinaren que fossin col·locats al baluard construït davant del monestir de S. Antoni, a despeses de la ciutat, i que després seria determinat en quin lloc haurien d'ésser fabricades una o dues peces d'artilleria amb aquells trossos⁵.

El dia 13 d'agost següent, els canonges nomenaren comissionats per tal que busquessin un mestre experimentat per fer la peça d'artilleria de bronze.

Per l'acta capitular de 13 de gener de 1553, sabem que el mestre experimentat que buscaven fou Dionís Vergonyós; que la peça que havia de fabricar pesaria 57 quintars; que aquesta peça es feia dels trossos de les màquines bèliques que el dia 12 de juliol de 1527 l'arquebisbe Pere de Cardona havia donat a la seva església per defensar el patrimoni de santa Tecla, els clients de l'arquebisbat i la ciutat obra dels Scipions. Aquesta curiosa acta ens dóna el text de la inscripció que feren posar a la peça d'artilleria i és tota ella de tant d'interès que la transcrivim paraula per paraula: "Super eo quod fuit propositum per Rdm. canonicum Forana super descriptione (per inscriptione) fienda in quadam machina bellica sive pessa de bronso que nunch, ex mandato huiusmodi Capituli, fabricatur in villa de Silva, per magistrum Dionisium Vergonyoz, ponderis LVII, debito colloquio preheunte, determinarunt fieri et imprimi descriptionem: P[etr]us a Cardona Illmus. Ste. Terracon. metropo. Eccle. Archiepus. et regius canc. ad propulsandum inimicorum impetum, et deffendendum

⁴ Ms. existent a l'arxiu del Capítol de Tarragona.

⁵ Totes les dades de les quals no donem la procedència, les prenem de les actes capitulars no foliades existents a l'arxiu de la Seu de Tarragona. Com que estan per ordre cronològic, consignada la data, no caldrà que fem cap més referència.

diva Tecla prothomartiris patrimonium, clientesque Archiepatus., ac civitatem Scipionum opus, aliquas machinas bellicas dedit ecclesie, dia 12 julii 1527, ex quibus hanch integerrimum canonicorum collegium qua procul hinch cederentur hostes, instauravit. Anno M^oD^oLIII^o, feliciter regnante Romanorum imperatore et Philippo Hispaniarum principe invictissimo”.

Cal remarcar que en aquesta acta es posa el 12 de juliol de 1527, com a data de la donació feta per Pere de Cardona; i en canvi, el canonge Blanch posa la de 19 de març de 1525, la qual cosa ens fa pensar que es tractaria de dos diversos donatius.

El 15 de desembre de 1557, els canonges, a prec de mestre Vergonyós de la Selva, li donaren 24 lliures, segons la capitulació, i, acabada, buidada “exhonerata” i provada la peça d’artilleria li seria abonat el complement. El 7 de juliol de 1559 tracten de fer portar de la Selva la peça d’artilleria; el 4 de març de l’any següent la fan encavallar per perfeccionar-la i provar-la, i el 23 d’agost el canonge Muñoz ja s’havia proveït de “pilotis de ferro colat pro pessia de bronso fabricata et probanda”.

De les actes capitulars treiem aquests altres detalls: “Disapte a XXX de agos MDLXI fonch pesada la pessa de bronso que lo R^{nt}. Capítol ha feta buydar en la vila de la Selva per En Dionís Vergonyoz, buydador, el qual se li donà sexanta quintars de metall entre lo bronso de la pessa que’s trenchà del Sor. Don Pedro de Cardona, de bona memòria archabisbe, y lo topí de cœure (h)ere en la Seu, ab anticho y altres olles y trossos de bronso se hagueren de la ciutat. De manera que per ser estada fusa dos vegades que bé stà neta y apunt per encavalcar-la. [H]a pesat amb un enginy de un canastró fet de fusta quoranta set quintàs manco una lliura ha-se-li de donar de sos treballs cinquanta sous per quintar. Foren comissaris los R^{nts}. artiacha Forana y canonge Munyoz, succentor primer, y ab ells lo obrer de dit R^{nt}. Capítol en dit any, que fonch lo R^{nt}. canonge Lorens”⁶

El dia 2 de juny de 1526, sobre el proposat pel tresorer i el canonge Llorenç, comissionats sobre l’afer de l’examen i acceptació de la peça de bronze buidada per Dionís Vergonyós, el Capítol determinà que dits comissaris, amb consell d’advocat, formessin dictamen a dit Vergonyós i als seus fidejussors i es

⁶ Act. cap., fol. 98.

proveís el convenient, mitjançant justícia, en benefici de dit negoci. Aquest acord capitular sembla indicar que mestre Vergonyós no reeixiria en l'obra de buidar la peça d'artilleria.

La conveniència devia ésser peremptòria, puix que el mateix dia el Capítol es captingué de proveir en la custòdia de la plata, joies i capes per la imminent invasió dels turcs que estaven a prop; "armata turcharum hostenditur ante Tarrachonam". Decidiren traslladar el seu tresor al monestir de Poblet.

Mestre Vergonyós, el dia 3 de juliol, determinà pagar a Gabriel Clarà "faber" les despeses que li eren degudes per haver anat a Barcelona pel negoci "de les rodes pecie de bronso"⁷; i, el 9 de juliol, prometé tenir acabada per la Mare de Déu d'agost la peça de bronze, que ja havia de tenir llesta⁸.

Sembla que el nostre artista va fer-se més savi que ric amb aquesta obra, ja que, degut a la seva pobresa, el Capítol es veié obligat a llogar-li obrers pel seu compte a obs de tornejar "barrinare" la peça d'artilleria. Vegeu com ens ho explica la següent acta capitular de 29 de gener de 1563:

"Pessa de bronso". "Super propositis per dictum R^{dum}. canonicum Gili de hiis que se offert Vergonyos dimissa pretensione si fuit acceptata aut non ipsam barrinare, et barrinata si non fuerit cum perfectione qua decet et se obligavit ipsam facere, exhonerabit, dum tamen quod placeat huiusmodi Capituli sine et si(c) non fuerit rebedora tunc ipse ipsam iterum faciet et exhonerabit, dum tamen quod placeat huiusmodi Capituli sine preiuditio eius obligationis ipsi dare homines ad ipsam barrinandam necessos, et illos solvere. Determinarunt quod sine preiuditio obligationis dicti Vergonyoz solvantur dicti homines predicto effectu laborantes, dum tamen non expendantur in hiis nisi tres vel quatuor ducati pro parte Capituli huiusmodi, attenda paupertate dicti Vergonyoz."

Una volta barrinada la peça de bronze, el 20 de febrer de 1563, determinà el Capítol que el canonge Gili anés a Barcelona i fes venir mestre Simeó Fanori "buydatorem sive artillerum Barchne," per tal de provar dita peça.

Per a proveir-se de pilotes de ferro colat per provar la peça

⁷ Act. cap. 1562, f. 149.

⁸ Act. cap., fol. 46.

buidada i ara també barrinada per Dionís Vergonyós de la Selva, el dia 29 de març següent, el Capítol escriví al canonge Gili que, amb diligència, procurés adquirir almenys tres pilotes de la mida que hom li enviaria i que amb elles fes venir mestre Fenodi per tal de verificar la dita prova⁹.

El 24 de febrer de 1564 el rei Felip estava pròxim a tornar a la ciutat de Tarragona i els cònsols demanaren al Capítol si els emprestaria la peça de bronze de nou buidada, no prenent "illam parare nec tirare, nisi aparensiam facere tempore intrate cesaree magestatis regis Philipi". El Capítol acordà cedir-la amb el compromís solemne dels cònsols que "casu quo illam caricando et tirando aut alias" es trenqués, eren obligats a refer-la a llurs pròpies messions. Acordaren deixar-los-la a perpetuitat si donessin franquesa al fuster, al vidrier, a l'argenter i al brodador de la Seu¹⁰. Aquesta fatxenderia dels cònsols i de la ciutat de presentar davant el rei la peça d'artilleria demostra palesament que mestre Vergonyós devia haver buidat una peça digna de l'admiració de propis i estranys, una veritable obra d'art, com eren generalment les peces d'artilleria d'aquella època.

Ignorem si es tractaria de la mateixa o d'una altra peça d'artilleria, però en el Capítol celebrat el 4 de juny de 1565 es torna a parlar que fos provada i examinada una peça de bronze que s'havia buidat a la Selva i que fessin venir per això un mestre de Barcelona.

El 2 de juny de 1567, els cònsols tornaren a demanar el Capítol de la Seu "tormentum ereum, bombardas seu colubrina vulgariter nuncupatum" per a defensa i propugnació de la ciutat. El Capítol els l'atorgà amb les condicions que totes les despeses anirien a càrrec dels cònsols i que si es trencava estarien obligats a fer-lo de nou, i, a més, que qualsevol hora que el Capítol el demanés haurien de retornar-lo.

Devia ésser altra vegada per temor als turcs, ja que aquest

⁹ "Super providendo de pilotis de ferro colat pro probatione pesse exonerate et nunch etiam ultimo barrinate per Dionisium Vergonyoz de Silva, determinarunt quod scribatur Rdo. Canonico Gili quod cum diligentia procuret habere saltim tres pilotas ex mida sibi mittenda, et habitis ibi mittat et simul venire faciat magistrum Fenodi (abans deia Fanori) pro dicta probatione fienda" (Act. cap. 1563, fol. 20).

¹⁰ Act. cap., fol. 239.

mateix any manaren que fossin closos alguns forats i finestres que hi havia als murs ¹¹.

Encara en el Capítol celebrat el 13 de juny de 1567 hom tracta de ço que Dionís Vergonyós pretén cobrar "pretextu exhonerationis tormenti sive colobrine erei". Els canonges acorden que els comissaris revisin el memorial i els comptes de dit Vergonyós i els rebuts, i que actuïn segons el que resulti.

Llàstima que aquestes peces d'artilleria buidades per mestre Vergonyós siguin desaparegudes i no puguem admirar-les. És sol fet que la ciutat tingués l'orgull de presentar-les davant el rei ens fa suposar que devien ésser l'admiració dels tarragonins. Ens queda, però, la lauda sepulcral de l'arquebisbe Herèdia, per la qual el nostre artista, desconegut fins a l'hora present, pot ésser col·locat entre els eminents de la terra catalana.

JOAN SERRA-VILARÓ, PREV.

¹¹ "Item determinarunt quod ad evitandum periculum turcharum claudantur porte que sunt in muro extra castrum prepositure et quoddam foramen quod dicitur esse etiam in dicto muro extra dictum castrum per dictum Rđum. Dominum subcollectorem canonicum Dalgado. Et si videbitur in aliquo reparare fenestre que ibi in dicto muro sunt" (Act. cap. 1567, fol. 208).